

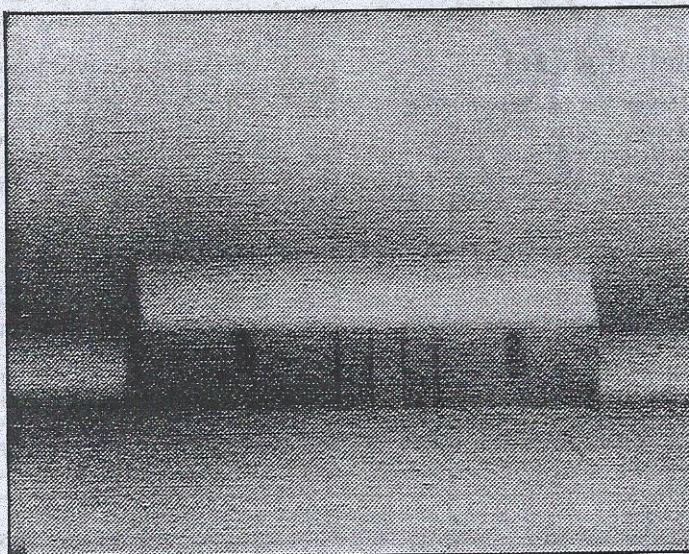
In Laaxum achter de dijk is

Door BAS ROODNAT

Het moet in de laatste augustusweken van 1912 zijn geweest dat Jac. P. Thijssen met zijn vrouw, die hij *de Mater* noemde, van het noorden uit de buurtschap Laaxum in Friesland naderde. Het echtpaar verplaatste zich op waarschijnlijk gehuurde fietsen om stof op te doen voor het Verkades album *Langs de Zuiderzee*. In de in 1916 verschenen derde druk schrijft Thijssen onder aan pagina 15: „Even voorbij Laaxum stap ik af om twee schetsjes te maken: een van de bocht tussen de dijk en de palenrij en een ander van een zandbank, die een eindweeg in zee tevoorschijn komt, met de Gaasterlandse heuvelen tot achtergrond. De bocht en de zandbank krioelen beide van vogels, steltlopers van allerlei soort, groot en klein, die hier in de zomeravond bij honderden hun voedsel komen zoeken: klein kriel van pleviertjes, langbeenige grutto's, tureluurs, kempheantjes en ruiters, en groote, stille blauwe reigers.” Hij schrijft ook dat de smalle weg door de weilanden voert met op geregelde afstanden klaphekken, om de koeien binnen hun perken te houden. Als hij en de Mater komen aanfietsen worden die hekken door gediensstige kinderen geopend, ze worden dan beloond met enkele in het voorbijgaan op de weg geworpen centen.

Op een zondagochtend in juli van het jaar 1988 probeer ik per auto de Gaasterlandse route uit 1912 te reconstrueren. Naast mij ligt het album opengeslagen bij de plaatjes die Edzard Koning (1869-1954) met Thijsses schetsen als leidraad. De bocht in de lage dijk op de eerste aquarel is onmiddellijk terug te vinden, ik verbeeld me ook de huisjes van het gehucht op het andere plaatje te herkennen.

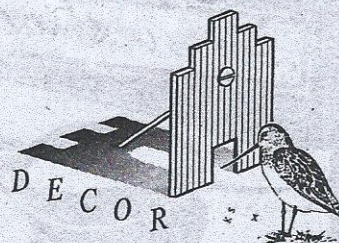
Laaxum — de naam wordt op de borden bij het vlek nu helaas gespeld als Laaksem — bestaat uit een grote boerderij met daaromheen een stuk of tien schots en scheef geplaatste huisjes,

Visafslag Laaxum door Willem van Althuis: saaiste perspectief

waar vroeger vissers en landarbeiders hebben gewoond. Ze hebben nu, zo lijkt het, een vakantiebestemming. Kinderen, om de klaphekken open te doen, zijn er niet meer. Dat hoeft ook niet want de hekken zijn vervangen door roosters in de weg. Het is er op deze zondagochtend doodstil. Een onweer in de afgelopen nacht heeft een straffe wind en een surrealistisch helder licht achtergelaten. Het IJsselmeer met zijn onbeheerst over elkaar rollende schuimkoppen en witte zeilen op de horizon heeft hier het karakter van een binnen-zee behouden.

Ik drentel heen en weer op zoek naar de standpunten die Edzard Koning indertijd moet hebben ingenomen en vraag me af in welk huisje het jongetje Rudi van Dantzig in de winter van 1944 zijn wurgende eenzaamheid beleefde. Hij was, zo weten we uit zijn roman *Voor een verloren soldaat*, als een van de duizenden kinderen die de hongerwinter in het westen van het land ontvluchtten, in Laaxum terechtgekomen. Als de oorlog afloopt, antwoordt de pleegvader in het boek op de

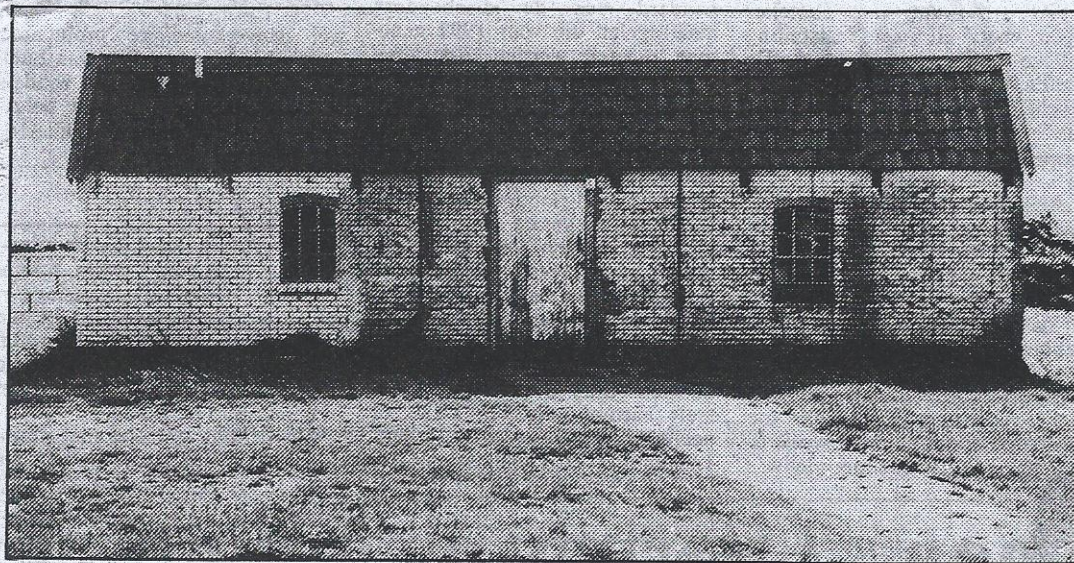

vraag of ook Laaxum bevrijd zal worden aldus: „In Laaxum is nog nooit een mens geweest, ze weten niet eens dat het bestaat. (...) Hier blijft alles zoals het altijd geweest is en dat is maar goed ook.” Desondanks komen de Amerikanen, het jongetje Van Dantzig beleefd met een van hen zijn eerste geheime liefde.

Schilderijtje

Er was overigens een andere aanleiding om langs de Friese IJsselmeerkust via Makkum, Gaast, Workum, Hindelopen en Stavoren naar de buurtschap

nog nooit een mens geweest

De visafslag van Laaxum: in al zijn onopvallendheid

Laaxum af te zakken, onderweg waarnemend dat de futen hun tweede broedsel op de rug meevoerden. De nieuwsgierigheid naar de door genoemd huizen-groepje gemarkeerde knik in de dijk was gewekt door een klein schilderijtje (slechts 24 bij 30 centimeter) van de Friese autodidact Willem van Althuis, straatmaker van afkomst die pas op latere leeftijd zijn natuur-talent ontdekte. Het is een monochroom in blauwgrijs met een loodsachtig gebouwtje als onderwerp. De contouren ervan doemen op uit een mist van uiterst dun opgebrachte olie- of verf, de structuur van het linnen blijft zichtbaar en verheft de melancholie waarin de kunstenaar het eenzame gebouwtje onderdompelt. *Visafslag Laaxum* is de titel van dit prachtige stemmingsbeeld.

Ter plaatse hoeft er niet lang gezocht te worden. Het uit witte steenmoppen opgetrokken gebouwtje staat buitendijks vlak bij wat het kleinste haventje van Nederland moet zijn, een door een betonnen muurtje beschutte inham van een meter of twintig. Er liggen nu een paar zeilboten

afgemeerd, maar eertijds werden hier haring, ansjovis, bot, schol, geep, garnaal binnengebracht ter kleinschalige verhandeling in de visafslag.

De stenen loods is nu leeg, maar lijkt nog in goede staat. In al zijn onopvallendheid is het, eenmaal opgemerkt, een schitterend monumentje. Van Althuis heeft het over een reeks van jaren tien maal geschilderd, steeds in hetzelfde kleine formaat, steeds van hetzelfde standpunt uit, steeds in dezelfde blauwgrijze verneveling maar toch iedere keer weer iets anders. De verschillen zijn miniem, betreffen het accent van een schaduw, het verloop van de tinten, de dichtheid van de alles omspoelende mist. De schilder koos elke keer het standpunt van waaruit de visafslag zich als een lage rechtehoek vertoont. Van een andere kant bezien is het gebouwtje levendiger met de afgeknotte dakhoeven boven een vierkante plattegrond. Van Althuis koos welbewust het ogenschijnlijk saaiste perspectief, omdat hij een tegenzin heeft tegen opsmuk en franje. In een brief aan een vriend schreef hij zelfs het „pittoreske

te verfocien als een kankergewel.” Het gaat hem om de simpelste vormen als voertuigen voor zijn in het verloop van de kleuren opgesloten stemmingen. De visafslag in Laaxum, het station in Dronrijp, de horizonstreep worden keer op keer geschilderd en op de duur vertaald in abstracties waarin de uitgangspunten nauwelijks meer te achterhalen zijn.

Ik kijk lang naar de visafslag Laaxum die blikkert in de zon en uitermate figuratief is, ik neem me voor binnenkort in de Harlingse Galerie Thom Mercuur te gaan kijken naar een tentoonstelling met meer werk van Van Althuis, ik neem me ook vast voor in Laaxum terug te keren als er herfststormen zijn en sneeuw. Dan immers moet de visafslag dicht bij Van Althuis' werkelijkheid liggen dan nu met al dat heldere licht. Uit een camper verschijnt een vrouw die een bij het haventje rondsnuffelende hond terugroept. Inderdaad, het is zoals Jac. P. Thijsse al in 1912 schreef: „...de zon gaat onder achter Stavoren, wij moeten verder.”